

תוכן עניינים

3.....	מבוא
4.....	המסגרת הנורמטיבית
4.....	מאסר עולם מהו
5.....	רצח שבוצע על ידי קטין
9.....	העמדה המנוגדת
10.....	הבניית שיקול הדעת בענישה
15.....	משפט משווה
18.....	דיון ומסקנות
22.....	סיכום
23.....	רשימה ביבליוגרפית

מבוא

סוגיית ענישת קטינים מעסיקה רבות את המחוקק ואת בתי המשפט. נראה כי מוסכם על כולם כי אין דין ענישת קטין המצוי בראשית חייו כדין ענישת בגיר. ענישה מחמירה של קטין בגין עבירה שביצע פוגעת בסיכויי השתקמותו בעתיד ובפיתוח מסלול חייו. הנחה זו מצטרפת להכרה בכך שהכוונה הפלילית המיוחסת לקטין נמוכה מזו המיוחסת לבגיר שביצע את אותה העבירה.

אחת הדוגמאות להבדלים בענישה בין בגירים לקטינים לגבי אותה העבירה, הוא בקשר לעבירת הרצח בכוונה תחילה. המחוקק קובע כי בגין עבירה זו יוטל עונש חובה של מאסר עולם ללא מתן שיקול דעת לבית המשפט, ובד בבד קובע כי הוראה זו תחול רק לגבי בגיר שביצע את עבירת הרצח על לא לגבי קטין שביצע עבירה דומה. עם זאת, המחוקק איננו קובע במפורש ובאופן בהיר איזה עונש יש לגזור על קטין שביצע עבירת רצח והסוגיה נותרה פתוחה להכרעתו של בית המשפט העליון, ולפרשנותו בקשר להוראות החוק הרלבנטיות.

בעוד שבעבר התעוררו חילוקי דעות בסוגיה זו, אשר נבעו מפרשנות שונה של הוראות החוק ותכליתן, ההלכה המחייבת היום כפי שנקבעה על ידי בית המשפט העליון בפסקי דין מאוחרים יותר היא, כי ניתן להטיל עונש של מאסר עולם על קטין אך לבית המשפט מסור שיקול דעת להפחית מעונש זה בשל נסיבותיו האישיות של הקטין, וזאת בניגוד לבגיר אשר לגביו נקבע העונש כעונש חובה. ההלכה של בית המשפט העליון בסוגיה זו מסתייגת מהוראות המשפט הבינלאומי אשר אף בהן ישנה התייחסות לענישת קטינים, ובית המשפט העליון צמצם באופן ניכר את השפעתן של ההוראות הבינלאומיות בסוגיה זו במשפט הישראלי.

במסגרת העבודה אבקש להצביע על הבעייתיות העולה מההלכה שנקבעה על ידי בית המשפט העליון בסוגיית ענישת קטינים בעבירת הרצח. יובהר, כי אין אני מתיימר לחלוק על עמדתו של בית המשפט העליון ועל המסקנה אליה הגיע בקשר לפרשנות הראויה של הוראות החוק ושל תחולת הוראות המשפט הבינלאומי. במסגרת העבודה אבקש להצביע על חוסר בקביעת כללים ברורים בהלכה שנקבעה על ידי בית המשפט העליון, באופן העלול לחתור תחת העקרונות העומדים בבסיס גישתו של המחוקק אשר עיגן כללים מנחים להבניית שיקול הדעת בענישה. גישתו של המחוקק, בדומה לגישה הקיימת אף במערכות משפט זרות, היא להגביל את מרחב שיקול הדעת של בית המשפט בגזירת העונש וזאת על מנת ליצור אחידות בפסיקות ולצמצם את הפערים בענישה. אך נראה כי דווקא ההלכה שנקבעה על ידי בית המשפט העליון בסוגיית הענישת קטינים בעבירת רצח חותרת תחת תכליות אלו ומרחיבה הלכה למעשה באופן ניכר את שיקול דעתו של בית המשפט.

בראשית העבודה, אעמוד על המשמעות של מאסר עולם במשפט הישראלי ועל ההלכה כיום בקשר לענישת קטינים בעבירת רצח. בהמשך לכך, אציג את גישתו של המחוקק בקשר להבניית שיקול הדעת בענישה, את הכללים שנקבעו בחקיקה, ואת הגישות הדומות במערכות משפט זרות. לבסוף, אערוך דיון ואצביע על החוסר הקיים לדעתי בהלכה שנקבעה על ידי בית המשפט העליון ובצורך לקבוע בצדה כללים ברורים המתיישבים עם גישתו העקרונית של המחוקק בקשר למרחב שיקול הדעת של בית המשפט בענישה.

המסגרת הנורמטיבית

מאסר עולם מהו

בניגוד לדעה הרווחת, כעיקרון עונש של מאסר עולם איננו קצוב בזמן. בכל מקום שבו נאמר כי העונש על עבירה יהיה מאסר עולם כעונש חובה או מאסר עולם בלבד, תקופת המאסר הינה בלתי קצובה והיא אכן לעולם. אלא שהאסיר שנשפט למאסר עולם רשאי לפנות אל נשיא המדינה אשר רשאי לקצוב את עונשו או להעניק לו חנינה או הקלה וזאת מכוח סמכותו שבסעיף 11(ב) לחוק יסוד: נשיא המדינה¹.

עד לשנת 1992 נהגו הנשיאים לדורותיהם לקצוב את עונשי המאסר לתקופה של 24 שנים מבלי להפעיל שיקול דעת פרטני לגבי כל אסיר ואסיר. הנשיא עזר ויצמן סבור היה שנוהג זה איננו ראוי, ובשל כך אף מיאן לחתום על בקשות לקציבת עונשי מאסר עולם, ודרש כי המחוקק יקבע אמות מידה ברורות לפיהן ייקצב עונש המאסר ולפיהן יעשה הנשיא שימוש בסמכותו הייחודית. ואכן, בעקבות כך נכנס לתוקף בשנת 2007 תיקון מס' 8 לחוק שחרור על תנאי ממאסר², אשר קבע את המנגנון לפיו יקצב הנשיא את עונשו של האסיר³.

בסעיף 29(א) לחוק שחרור על תנאי ממאסר נקבע כי תוקם ועדת שחרורים מיוחדת שרשאית להמליץ בפני נשיא המדינה להמיר את עונשו בעונש מאסר קצוב בהתאם לסמכות הנתונה לו, וזאת לאחר שחלפו לפחות 7 שנים מהיום בו החל האסיר לרצות את מאסרו, ובלבד שהתקופה שתמליץ הוועדה לא תפחת מ-30 שנים. בסעיף 29(ד) לחוק זה נקבע מהם השיקולים אותם רשאית הוועדה לשקול על מנת לגבש את המלצתה לנשיא המדינה, ובכלל זה רשאית הוועדה המיוחדת לשחרורים לשקול שיקולים עונשיים המתייחסים לטיב העבירה, לנסיבות ביצועה ולתוצאותיה, וכן לנסיבותיו האישיות של האסיר, ובמקרים חריגים היא רשאית לאפשר לאסיר להעלות את טענותיו בפניה.

מן האמור עולה, כי כיום עונש מאסר עולם עומד בפועל על 30 שנים, אך מספר השנים הללו איננו חלק מהגדרת העונש. הגדרתו ה"יבשה" של העונש היא כי מדובר במאסר עולם ללא יכולת להשתחרר אי פעם, רק שבפועל בפרקטיקה נעשה שימוש בסמכותו של נשיא המדינה על מנת לקצוב או להמיר את העונש. למעשה, גם נוסחו של סעיף 29(א) לחוק שחרור על תנאי ממאסר מצביע על כך שעונש מאסר עולם הוא אכן לעולם על פי ההגדרה ה"יבשה". הנוסח של סעיף 29(א) הוא: "**ועדת שחרורים מיוחדת רשאית... להמליץ בפני נשיא המדינה להקל בעונשו של האסיר באמצעות המרת עונשו בעונש קצוב...**". העובדה שהמחוקק השתמש במונח "המרה" מלמדת על כך שתקופת המאסר שנקבעת על ידי הנשיא איננה מגדירה את מאסר העולם שנגזר על ידי בית המשפט, אלא מדובר בתחליף לעונש המקורי שצריך להיות "לעולם".

רצח שבוצע על ידי קטין

סוגיית העונש בגין עבירת רצח שבוצעה על ידי קטין נדונה בפסק הדין שניתן על ידי בית המשפט העליון

¹ סעיף 11(ב) לחוק יסוד: נשיא המדינה קובע: "**לנשיא המדינה נתונה הסמכות לחון עבריינים ולהקל בעונשים על ידי הפחתתם או המרתם**".

² חוק שחרור על תנאי ממאסר, תשס"א-2001.

³ ראה: י' ואקי, ר' קמיני ו' רבין, "**עונש המאסר – תכליות, מגמות והלכות**", הפרקליט נג (2014). בעמ' 13-14.